

Martyriet Sydslesvig

Danske grænseaktivisters billede af Sydslesvig 1945-1950

af AXEL JOHNSEN

I årene efter det tyske nederlag i 1945 blev spørgsmålet om Sydslesvigs statslige tilhørsforhold et brændvarmt emne i dansk politik. Det danske mindretal i Sydslesvig forlangte grænseflytning og blev støttet af Sydslesvig-aktivister i Danmark. I deres fælles forsøg på at påvirke den danske offentlighed tegnede danske og sydslesvigiske grænseaktivister et billede af Sydslesvig, som først og fremmest skulle understøtte deres politiske krav: Sydslesvigerne var martyrer og havde derfor krav på genforening. Dette billede prægede Sydslesvigdebatten i mange år frem.

Efter det tyske sammenbrud i maj 1945 skulle danskerne tage stilling til den nye politiske virkelighed efter befrielsen. Et af de store politiske spørgsmål i de første år var spørgsmålet om Sydslesvig. Frem til slutningen af 1940'erne lykkedes det for aktivister på den politiske højrefløj at holde emnet varmt. Den store landsdækkende organisation Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945 og den noget mindre forening Slesvig-Ligaen gik forrest i kampen for Sydslesvigs tilslutning til Danmark. I deres kølvand fulgte en række mindre organisationer og enkeltpersoner. De agiterede for sagen på møder, i bøger, i småskrifter, i artikler og på film. Her blev grænselandets og ikke mindst Sydslesvigs komplekse historie leveret i letfattelig, men også i stærkt forenklet form.

Sydslesvigs historie og sydslesvigerne selv – dansksindede som tysksindede – blev presset ind i en form, der gavnede aktivisters krav om grænseflytning. På den måde opstod der i Danmark et Sydslesvig-billede fuldt af myter, klicheer og stereotyper. Billedet fik lov at stå i lang tid – enkelte dele af det kan findes den dag i dag i den måde, Sydslesvig omtales på i Danmark, og i mindretallets egen selvforståelse.

Denne artikel skal tegne et omrids af danske aktivisters agitation for Sydslesvig efter den 5. maj 1945. Hvilke argumenter blev kørt i stilling, og hvordan forholdt disse sig i forhold til hinanden? Var der

enighed blandt aktivisterne, eller kan der peges på brudflader? Og ikke mindst: Byggede argumenterne på kendskab til forholdene i Sydslesvig, eller var der tale om en fri fortolkning af den sydslesvigske historie og virkelighed?

Aktivisterne angreb Sydslesvig-spørgsmålet fra enhver tænkelig vinkel. De fremførte politiske, sociale, økonomiske, erhvervsmæssige, etnologiske, biologiske og moralske argumenter, som alle på én eller anden måde pegede i retning af, at Sydslesvig hørte sammen med Danmark. Argumentationen var så mangesidig, at det her ikke vil være muligt at tegne et fuldstændigt billede af den. Der skal trækkes nogle hovedlinjer, og disse vil blive sat i forbindelse med den udvikling, der gik forud: Var Sydslesvig-agitationen efter maj 1945 et nyt fænomen, eller var den en naturlig og logisk fortsættelse af udviklingen i mellemkrigs- og krigstiden?

Sydslesvig-agitationen efter maj 1945 er fastholdt på tryk i bøger, pjecer, tidsskrifter og avisartikler. Den følgende undersøgelse bygger på et bredt udvalg af pjecer. Disse har den fordel frem for f.eks. avisartikler, at de på grund af deres længere »levetid« og omfang forholder sig mere generelt og udførligt til problemstillingen, mens indlæg i pressen nok så meget forholder sig til de helt dagsaktuelle spørgsmål. Dertil kommer, at pjecen som medium stiller forfatteren friere i formuleringen af sine synspunkter, end hvis han skulle have en kronik eller et læserbrev igennem nåleøjet på en dagbladsredaktion. En liste over de benyttede pjecer findes i litteraturhenviisningen efter artiklen.

Gammelt og nyt

Grundlæggende var Sydslesvig-agitationen en genoplivning af gamle strømninger tilsat nye elementer. Den havde sit udspring hos 1800-tallets nationalliberale politikere og i den tyske romantik. Tanken om folket som en levende organisme med egen vilje og egen folkeånd, og ambitionen om at skabe overensstemmelse mellem denne organismes og statens grænser, var åbenlyse ledemotiver. Nogle Sydslesvig-aktivister bekendte sig ret dogmatisk til denne arv. Andre forsøgte ligefrem at tage selvste Grundtvig til indtægt for kravet om Sydslesvigs indlemmelse i Danmark. Det gjorde f.eks. skolelederen Frede Bording, der var elev af den ejderdanske forstander ved Rønshoved Højskole, Aage Møller. I sin pjeces *Grundtvig og Sønderjylland* fra 1945

Skal dette en Gang være Historie – eller skal det fortælles i Fremtiden, at Danskerfolket endnu havde Hjertelag og Marv i Knoglerne?

Efter det tyske nederlag i maj 1945 begyndte i Danmark det sidste store opgør om det sønderjyske spørgsmål. Befrielsesregeringen erklærede med det samme, at grænsen lå fast. I de følgende år mobiliserede danske aktivister store dele af den danske befolkning til fordel for en offensiv dansk grænsepolitik. Tegning i modstandsbladet Slesvigeren fra februar 1947.

satte han sig for at finde ud af, hvordan Grundtvig ville have stillet sig til Sydslesvig-spørgsmålet, hvis han havde levet i 1945, og resultatet var ikke overraskende, at Grundtvig ville have krævet Sydslesvig hjem. I det hele taget mente Bording ud fra Grundtvig at kunne rekonstruere en køreplan for grænserevision. Grundtvig havde også løsningen på »problemet« med de mange tysksindede sydslesvigere, der ville komme inden for rigets grænser ved en grænseflytning. Som overløbere til tyskheden havde de i det hele taget »ikke noget at skulle have sagt«. De havde »ved deres svigten nægtet sig selv indfødsret i landet. De har gjort sig selv til gæster i deres fædres land og må være glade for, at de alligevel får lov til at blive boende, endda med

frihed til at være, hvad de vil. Dermed har de fået alt, hvad der på nogen måde kan tilkomme dem, også efter Grundtvigs mening,« slog Frede Bording fast.

Dette med, at de tysksindede sydslesvigere skulle have lov til at være, hvad de ville, tog Bording tilsyneladende ikke så nøje. Han mente, at Grundtvig sagde god for en storstilet fordanskningspolitik i Sydslesvig. Befolkningen måtte gerne føle sig som tyskere, men de måtte finde sig i at blive bombarderet med dansk kultur; de skulle nærmest tvinges til frihed: »For de fortyskede slesvigere har én ret, som netop deres danske byrd giver dem, og det er den: at blive stillet over for dansk folkeliv, i den frihed som er åndens element, sådan at de i denne frihed må få øre for modersmålet og ild for fædrelandet og derigennem vinde deres indfødsret tilbage.«¹

Forestillingen om, at det tysksindede befolkningsflertal i den sydlige halvdel af hertugdømmet Slesvig var fortyskede danskere, var aktivisternes arbejdsgrundlag. Den udgjorde hele den logiske forudsætning for tanken om at danisere eller *redanisere* tysksindede sydslesvigere. Og den var ikke nogen ny opfindelse i maj 1945. Den havde været et grundtema hos 1800-tallets nationalliberale politikere, og den var gået i arv til mange højrefløjspolitikere og -græsørder også efter 1920. Ikke mindst i mellemkrigstiden havde begreber som »afstamning« og »blodets røst« været kurante størrelser i grænselandet og i de kredse i Danmark, som engagerede sig i Sydslesvig-sagen. Også mindretallet havde værnet om dette uindløste pant på en fremtid inden for Danmarks grænser.² Under indtryk af nazismens sejrsmarch i Tyskland havde disse begreber ligefrem fået et comeback i mindretallet og i Danmark. Frygten for, hvad Hitler havde i sinde med den dansk-tyske grænse, havde i Danmark givet vind i sejlene på en bevægelse, der slog igen med historiske krav om Ejdergrænsen. Under denne bølge var der blevet støbt kugler til det opgør om Sydslesvig, som fulgte efter 1945.³

Pioneren Claus Eskildsen

Claus Eskildsens populære bog *Dansk Grænselære* fra 1936 er i dag det mest synlige vidnesbyrd om den offensive ejderdanske bølge i 1930'erne. Bogen blev en bestseller. Frem til 1946 blev den trykt i 7 oplag – i alt 28.000 trykte eksemplarer, og selvom bogen først og fremmest fik succes, fordi den effektivt parerede tyske krav om grænse-

flytning, kan dens betydning for Sydslesvig-argumentationen efter maj 1945, hvor truslen mod grænsen var forsvundet, næppe overvurderes. Bogen var et ejderdansk manifest, som med historiske argumenter hævdede, at Danmark havde en historisk ret at gøre gældende med hensyn til Sydslesvig.⁴

Aktivisterne efter 1945 lænede sig uden forbehold op ad *Dansk Grænselære*. Det, Eskildsen havde skrevet i 1936 om sydslesvigernes danske afstamning, blev nu udmøntet i kravet om grænseflytning. Professor i politologi K.A. Wieth-Knudsen var så overbevist om Eskildsens resultater, at han ville indlemme Sydslesvig her og nu. De 250.000 tysksindede sydslesvigere ville ikke udgøre nogen fare for Danmark, mente Wieth-Knudsen i sin pjece *Sydslesvig nu eller aldrig*: »Vi vil efter deres [d.v.s. de danske skeptikers, AJ] mening ikke kunne assimilere denne tyskhed, som tværtimod siges at kunne volde os endnu mere bryderi, end 30.000 hjemmetyskere i Nordslesvig har gjort i mellemkrigsårene. Denne påstand fremsættes mærkelig nok i sær af de kredse, som tidlig og silde brovter af det danske folks usædvanlig høje kulturelle og nationale stade,« mente Wieth-Knudsen. Der var ikke noget at frygte. Sydslesvigerne ville blive danske, hvis de blev indlemmet i Danmark. Det havde Claus Eskildsen jo forudsagt: »Og dette – i forhold til det øvrige Danmark – talmæssigt svage mindretal er, som alle efterhånden ved (jfr. Claus Eskildsens grundige undersøgelser) ikke tyskere i anden forstand end at de er danske, som – dels ved tyske overgreb, dels ved dansk uforstand, er blevet tysktalende.«⁵

Dansk Grænselære var Sydslesvig-aktivisternes vigtigste håndbog og reference. Men i grunden var bogen gammel vin på ny flasker. Det nye bestod i, at Claus Eskildsen slog på de historiske argumenter, på blodet og jorden, *samtidig* med at han påstod, at han var tilhænger af de moderne liberale tanker om sindelagsprincippet og folkenes selvbestemmelsesret.

Ret beset var der tale om en parring af to helt uforenelige synsmåder: Enten er mennesket på livstid bundet af sin arv, eller også kan det frigøre sig fra arven og vælge det nationale tilhørsforhold selv. Claus Eskildsen var selv klar over uforeneligheden.⁶ Derfor talte han faktisk imod bedre vidende, når han med henblik på Sydslesvig insisterede på retten til at sige *både* – og. Ifølge Eskildsen skulle sydslesvigerne have lov til at kalde sig danske eller tyske – men de tyske skulle nu alligevel vide, at de var ulykkelige og splittede mennesker.

Kun dansksindede sydslesvigere var ifølge Eskildsen lykkelige mennesker, og »derfor er det både vor ret og vor pligt at virke for, at så mange som muligt af vore tysksindede folkefæller nord og syd for statsgrænsen føres til erkendelse af, hvor de hører hjemme, og hvor de derfor finder deres folkelige lykke!«⁷

Dybere stak Claus Eskildsens bekendelse til sindelagsprincippet ikke. Hans argumentation var gennemsyret af en dyb mistillid til det tysksindede befolkningsflertal i Sydslesvig. Det er væsentligt at slå dette fast. Når Claus Eskildsen påstod om sig selv, at han var tilhænger af sindelagsprincippet, så var der tale om en taktisk og stærkt forbeholden bekendelse. Sindelagsprincippet gav for Eskildsen kun mening, hvis det pegede i dansk favør. I situationer, hvor danskheden var under pres eller måske ligefrem var vigende, duede det ikke. Her måtte man stive fronten af med andre argumenter: »Nazismen har med sine tanker om blod og jord og 'Volkstum' lagt skarpe våben hen til os, som vi blot behøver at tage i hånden,« mente Eskildsen i *Dansk Grænselære*.⁸

Det var det, Eskildsen gjorde. Den danske side i Sydslesvig skulle benytte historiens dogmer – som nazisterne nu selv havde indført som spilleregler – til at hævde retten til uhindret hvervearbejde for danskheden i hele Sydslesvig. Det var *ikke* det danske mindretals ret til at leve i fred og ro, som Claus Eskildsen slog et slag for. Det var retten til at gå angrebsvist og ekspansivt til værks – ikke blot i Flensborg og omegn, men også i helt igennem tyske områder, i Tønning, Frederiksstad, Eckernförde, Rendsborg og Kiels forstæder – i princippet uden modforholdsregler fra tysk side.⁹

Dette var kernen i *Dansk Grænselære*. Og det var kernen i hele Sydslesvig-argumentationen efter maj 1945. Det tyske sammenbrud måtte bruges til én gang for alle at sikre det danske arbejde i Sydslesvig optimale vækstbetingelser. Hvad sådanne vækstbetingelser mere præcist indebar, var underforstået i 1936. Men i maj 1945 blev det præciseret: Løsrivelse af Sydslesvig og indførelse et midlertidigt styre under dansk overhøjhed – og iværksættelse af en kraftig dansk kulturoffensiv.¹⁰

Hos Claus Eskildsen som hos de fleste andre Sydslesvig-aktivister var bekendelsen til sindelagsprincippet taktisk – både før og efter maj 1945. Den blev taget med i argumentationen ud fra en realistisk erkendelse af, at den danske opinion ikke kunne vindes for en offensiv udenrigs- og forsvarspolitisk linje, som kravet om grænseflytning

logisk set indebar. Det historiske krav måtte serveres sådan, at det ikke skilte sig for stærkt ud fra demokratiets almindelige spilleregler: Naturligvis skulle sydslesvigerne selv bestemme, om de ville til Danmark eller ej. Men deres vilje var ikke fri. De skulle have tid og mulighed for at komme til sig selv, før de fik lov til at vælge.

Uenighed om vejen til grænseflytning

Også efter maj 1945 var aktivisternes fælles ideologiske reference forestillingen om sydslesvigerens iboende danskhed, d.v.s. afstamningen. Uden denne forudsætning ville hele argumentationen være faldet sammen som et korthus. Men de konsekvenser, som aktivisterne drog, var forskellige. Claus Eskildsen argumenterede faktisk *imod* en øjeblikkelig indlemmelse af Sydslesvig i Danmark. På dette punkt var han helt på linje med historikeren og modstandsmanden Vilhelm la Cour. Han havde tilhørt inderkredsen i Grænseforeningen siden begyndelsen af 1930'erne, og han formulerede hovedlinjerne i Sydslesvigsk Udvalgs argumentation og program efter 1945. Både Vilhelm la Cour og Claus Eskildsen holdt hårdt på, at Sydslesvig udelukkende skulle befri fra tysk dominans og lægges ind under et midlertidigt styre. Meningen var naturligvis at få løsrivelsen af Sydslesvig til at fremstå som en forholdsvis neutral løsning, men at styret skulle være kontrolleret af Danmark og være sådan indrettet, at sydslesvigerne fik en massiv dansk kulturpåvirkning, hørte med til regnestykket. Chef i postvæsenet, Olav Kjems, der i øvrigt stammede fra Rødding-egnen, forklarede det således i sin pjece *Sydslesvig som et folkeligt Spørgsmaal – af en demokrat*: »Dette er desuden vor pligt, når vi efter afstamningens betydning må regne med, at en folkelig vækkelse, der skal harmonere med sydslesvigerens folkelige underbevidsthed, må komme på dansk. Denne lejlighed kan Sydslesvig ikke få under Tyskland, det viste 1920-1945, og derfor må Sydslesvig bort fra Tyskland, så dansk udfoldelse er mulig.«¹¹

Løsrivelse fra Tyskland efterfulgt af en dansk kulturoffensiv under den danske stats beskyttelse. Denne fremgangsmåde mente aktivisterne var et moderat alternativ til den øjeblikkelige indlemmelse i Danmark. Det var også Sydslesvigsk Udvalgs linje. I det for Sydslesvig-agitationen centrale skrift: *Et dansk Fredsmaal* fra 1945 lagde Vilhelm la Cour kursen. Sydslesvig skulle ikke indlemmes i Danmark her og nu, men blot frigøres fra Tyskland og lægges ind under et

Historikeren Vilhelm la Cour blev Sydslesvig-aktivisternes førende talsmand. Siden midten af 1930 havde han været toneangivende i Grænseforeningen. Efter maj 1945 formulerede han det program, der gjorde Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945 til en af efterkrigstidens største græsrødsbevægelser. Her ses han under modstandsbevægelsens store møde på Skamlingsbanke i juni 1945. Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

midlertidigt og danskdomineret styre. I et område, som økonomisk blev knyttet til Danmark, ville der blive spundet utallige tråde til hen over grænsen, og samtidig ville man kunne kappe trådene til Holsten og resten af Tyskland, forudså han: »Man ville ikke alene kunne hindre tysk tilvandring og investering af tysk kapital [...] men man ville også være i stand til at lette dansk indvandring og dansk foretagsomhed og derigennem støtte mindretallet på den effektiveste måde. Jeg tænker ikke på nogen invasion. Jeg tænker på den ganske jævne og naturlige vækst, som ikke kunne udeblive, hvis det finansielle og økonomiske samvær udbyggedes. Det danske kulturarbejde ville også blive langt friere og trangen til at tage en gerning op blandt vore landsmænd dernede mere dybtgående.«¹²

Et af de helt store troværdighedsproblemer for folkene i Sydsles-

vigsk Udvalg var, at de stædigt hævdede, at denne »mellemløsning« ikke var tænkt som første skridt på vej mod indlemmelse i Danmark. La Cour kæmpede selv indædt mod denne fortolkning.¹³

Officielt var meningen med løsrivelsen blot, at sydslesvigerne skulle have frihed til at besinde sig nationalt. Hos Kjems, la Cour og Eskildsen var det underforstået, at dette pr. automatik ville føre til dansk flertal i Sydslesvig. Og hvad et sådant flertal kunne bruges til, behøvede ingen uddybning. Uafhængige aktivister var mere åbenhjertige på dette punkt og pegede på grænseflytning som en logisk konsekvens af det ventede omsving i Sydslesvig. I sin pjese *Sydslesvig – ja eller nej?* holdt redaktøren Bjørn Svensson sig ikke tilbage: »Ingen kan benægte muligheden af, at Sydslesvig kan nå frem til et klart og et fast forankret dansk sindelag, hvis den danskorienterede bevægelse får regulære vilkår. Alle er enige om, at hvis danskheden i Sydslesvig bliver lige så solid, som danskheden i Nordslesvig var i 1920, så vil Danmark gå med til en genforening. Men så må man også gå med til at muliggøre, at en genforening, der berettiges af udviklingen, virkelig kan finde sted. Det kan kun sikres, hvis man allerede nu træffer de nødvendige foranstaltninger.«¹⁴

Den tanke, at overgangsperioden kunne få *negativt* resultat, fordi sydslesvigerne af én eller anden grund ikke i tilstrækkelig grad påskønnede den foretagsomhed og de foranstaltninger, som aktivisterne ønskede iværksat, blev ikke tænkt til ende. I det undersøgte materiale er der kun fundet et enkelt eksempel på et sådant tankeeksperiment, nemlig hos juristen, journalisten og modstandsmanden O.M. Olesen. Også han hørte til pionererne i Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945; i 1947 blev han ansat som fuldmægtig i Grænseforeningen: »Efter nogle års særstyre, der giver mulighed for forbindelse nordpå, samtidig med at chokket efter sammenbruddet kan lægge sig, vil der være mere mening i en afstemning – hvis en sådan overhovedet behøves. Skulle udviklingen i en årrække så gennem f.eks. en afstemning vise, at Sydslesvig alligevel er og ønsker at blive tysk, vil vist alle danske se roligt på, at landet går tilbage til Tyskland og skrinlægge enhver tanke om Sydslesvigs genforening med Danmark,« hed det i pjecen *Sydslesvig i dag og i morgen*.¹⁵

O.M. Olesens tankeeksperiment var usædvanligt for en Sydslesvig-aktivist. Det var også forholdsvis omkostningsfrit. For langt de fleste var spørgsmålet om Sydslesvigs oprindelige og ideale danskhed et spørgsmål om tro, og en tro lod sig ikke aflive af en folkeafstemning.

En af aktivisternes grundsætninger var netop, at varige grænser ikke kunne fastsættes ved hjælp af folkeafstemninger.

Men sagen kunne også gribes omvendt an, d.v.s. først indlemmelse i Danmark, dernæst assimilering. Nogle enkelte aktivister forudså, at sydslesvigerne ikke ville lade sig assimilere. Løsningen på det problem var at smide dem ud.¹⁶ Tilhængere af denne åbenlyst chauvinistiske linje støttede sig først og fremmest til historiske retsbegreber: Der var begået en uret imod Danmark i 1864, og denne uret skulle gøres god igen – uden hensyn til de menneskelige følger. Forfatteren og modstandsmanden Harald Høgsbro var eksponent for denne kompromisløse linje: »Danmark har nu den historiske mulighed for genoprettelsen af al den uret, der er tilføjet os fra tysk side i det sønderjyske spørgsmål igennem årene. Det er ikke at gøre os skyldige i det samme, som tyskerne har gjort mod os, som nogle siger. Hvis vi skulle gøre Tyskland samme uret, skulle vi tage gammelt tysk land og med list og vold gøre det dansk. Men det er jo ikke det, vi vil,« understregede Høgsbro. Længere nede i Høgsbros hierarki over argumenter for en indlemmelse af Sydslesvig rangerede i øvrigt et ønske om at give det tyske folk en længe tiltrængt lærestreg: »Det er en nødvendighed og en pligt at være med til at lære Tyskland, at resultaterne af den politik altid før eller senere går tabt igen.«¹⁷

Strammere som Harald Høgsbro fandtes i alle grænseorganisationer – også i dem, der ellers hævdede at stå for en moderat linje. For eksempel havde juristen Erik Haunstrup Clemmensen fra Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945 et noget andet syn på sagen end la Cour og de andre toneangivende i organisationens top. Det fremgår f.eks. af pjecen *Slesvig Frit* fra sommeren 1945: Løsrivelsen af Sydslesvig skulle blot være første skridt på vejen mod områdets permanente indlemmelse i Danmark. Der var for Haunstrup Clemmensen ingen tvivl om, at når først løsrivelsen af Sydslesvig var gennemført, »så skulle resten af problemerne med smidighed fra alle sider kunne løses i den sammenholdets ånd, der har præget besættelsestidens Danmark«. De problemer, der skulle klares, var ifølge Haunstrup Clemmensen følgende: Danmark skulle militært besætte hele Sydslesvig; alle nazister skulle smides ud – i øvrigt sammen med alle de tyskere, der var indvandret sydfra siden 1864. Der skulle iværksættes et massivt folkeligt hvervearbejde, og »når de store udrensninger har fundet sted [...] bliver der mulighed for en betydelig dansk tilflytning til den i forvejen tyndt befolkede landsdel. Tusinder af nye landbohem og vældi-

Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945 var den største aktivistiske organisation. Frem til 1949 havde den som sit vigtigste formål at få mobiliseret danskerne bag kravet om Sydslesvigs løsrivelse fra Tyskland. Kulminationen på dette arbejde var en underskriftsindsamling i 1949. Her overrækker udvalgets formand fra 1949, professor Lars Hansen Larsen, cirka 800.000 underskrifter til Folketingets formand, Gustav Petersen. Foto: Museum Sønderjylland ISL.

ge beskæftigelsesopgaver vil give en virkeplads for dansk initiativ og dygtighed.«¹⁸

Også i Grænseforeningen – der ellers afholdt sig fra at stille politiske krav om Sydslesvigs statslige tilhørsforhold – var der plads til medlemmer med synspunkter, der afveg fra den officielle linje. Foreningens mangeårige næstformand, assurandør N.J. Gotthardsen fra Tønder, havde allerede i 1930'erne været særdeles åbenhjertig med sine grænserevisionistiske ambitioner. Efter maj 1945 fortsatte han sin kompromisløse kurs: Danmark skulle tage Sydslesvig her og nu. Eventuelle bange anelser om tysk revanche afviste Gotthardsen. Der var ikke noget at være bange for, for »denne øgle er nu bastet og bundet for lange tider; den har fået gifttænderne trukket ud«. For Gotthardsen var der kun én mulig grænse mellem Danmark og Tyskland, og den gik ved Ejderen: »Det danske folk må forstå, at Ejdergrænsen er en nationalgrænse, intet andet land har bedre – ikke alene historisk – men også folkeligt vurderet, fordi de såkaldte hjemmety-skere [ifølge Gotthardsens definition tysksindede over hele Slesvig, AJ] er 'kød af vort kød og blod af vort blod'.«¹⁹

Gotthardsen og Clemmensen var afvigende i forhold til den officielle linje i deres respektive organisationer. Generelt holdt aktivisterne – også inden for Sydslesvigsk Udvalg – lav profil med hensyn til, hvad der skulle ske med Sydslesvig efter overgangsfasen. I stedet for at stå stejlt på retten til at besidde Sydslesvig, gav de deres krav et

tilsyneladende mere demokratisk tilsnit: Alle sydslesvigere havde en mere eller mindre udtalt længsel efter at komme hjem til Danmark. Ifølge aktivisterne var denne længsel ikke noget nyt fænomen. Når sydslesvigerne i historiens løb havde orienteret sig mod syd, skyldtes det dels tysk pres, dels svigtende dansk støtte. Resultatet var befolkningens fortyskning og dermed den urimelige grænse af 1920. Sydslesvigerens indbyggede længsel mod at komme til Danmark var blevet systematisk undertrykt. Det viste historien.

Historien om danskhedens tilbagetog

Aktivisternes grundfortælling om Slesvigs historie handlede om, hvordan danskheden på alle tænkelige måder var blevet fortrængt af tyskheden. Der var to ting at lære af denne historie: Den ene var, at tyskerne var udspekulerede og farlige, den anden at danskerne havde været for sløve og for slappe.

Det sidste var det vigtigste, for det kunne der gøres noget ved. Nu hvor Tyskland var besejret, måtte Danmark tage sig sammen og med en folkelig og politisk kraftanstrengelse rette op på århundreders forførmelser. Uanset om sydslesvigerne ville noget andet, måtte Danmark forsøge at vinde dem tilbage. I Sydslesvigsk Udvalgs officielle *Vejledning i det sydslesvigske Spørgsmaal* fra 1947 blev den løftede pegefinger til Danmark formuleret således: »Fortyskningen af Sydslesvig har været til ulykke, og den er for en meget stor del en følge af Danmarks uforstående, ansvarsløse politik. Derfor er det vort ansvar og vor opgave at gøre skaden god igen ved at føre Sydslesvig og dets befolkning tilbage til Danmark og danskheden. Dette ansvar hviler til stadighed på det danske folk, uanset hvordan de øjeblikkelige muligheder for at løse opgaven er. Men i dag er mulighederne til stede.«²⁰

Aktivisterne begyndte deres tilbageblik på historien forskellige steder. Nogle begyndte i middelalderen, hvor »den tyske herrefolkspolitik« i Sydslesvig angiveligt var begyndt. Dengang var det sydlige Sydslesvig blevet oversvømmet af tyske godsejere, som brutalt havde undertrykt den jævne danske befolkning. Undertrykkelsen havde stået på helt frem til 1805, hvor livegenskabet var blevet ophævet. Indtil da havde de danske sydslesvigere levet i yderste fattigdom som slaver af de holstenske riddere, der havde gjort hvad de kunne for at slette ethvert dansk element i Sydslesvig: »Dog ved det 19. århundredes begyndelse var sprog og nationalbevidsthed omsider pint ud af

befolkningen. Men af oprindelse og i levemåde og skikke er den jævne befolkning i Sydslesvig stadig lige dansk.«²¹

Også Reformationen omkring 1540 havde gjort sit til Sydslesvigs fortykning, fremhævede aktivisterne. Først var kirkesproget blevet tysk, og senere var skolesproget fulgt efter, selvom flertallet af befolkningen ned til linjen Sli-Dannevirke havde talt dansk. Selv under det danske styre frem til 1864 havde undertrykkelsen af danskheden fået lov til at fortsætte, og hvad vattede danske konger, regeringer og embedsmænd havde begyndt, var blevet fortsat og forstærket af den preussiske stat efter 1864. I Sydslesvigsk Udvalgs førnævnte vejledning fra 1947 blev denne udvikling sammenfattet således: Fortyningen havde ført til sydslesvigernes åndelige forarmelse. De havde før været en stor berigelse for dansk åndsliv; men efter 1864 havde de ikke haft nogen positiv indflydelse på tysk åndsliv – simpelthen fordi sydslesvigernes åndsliv var tørret ind: »Rødløshed, stilstand, åndelig forarmelse blev ofte følgen, hvor hjerternes forbindelse med Danmark gik tabt.«²²

Den påståede åndelige forarmelse hos sydslesvigerne – som ifølge nogle aktivister havde ført til fremkomsten af en såkaldt »krostuekultur« – havde været et tilbagevendende tema i Sydslesvig-argumentationen siden 1920. Der blev fremført mange årsager til, at det var gået galt. En af dem var sprogforholdene før sprogskiftet – altså dengang da befolkningen endnu talte dansk, mens kirkesproget var tysk. Denne forklaring gav Harald Sørensen i sin pjeces *Ret og Pligt i Spørgsmaalet Sydslesvig* fra 1945. På grund af sprogvanskelighederne havde sydslesvigerne ganske enkelt ikke forstået det kristelige budskab, og derfor var de faldet ned i sumpen: »Dertil må man føje et væsentligt argument mere: at den sydslesvigske befolkning efter alt at dømme slet ikke har kunnet modtage tysk ånd. Der synes i Sydslesvig at foreligge en stor menneskelig tragedie.[...] Dette, at man ikke ville komme med kristendommen på folkets eget sprog og i folkets egen ånd, gør, at de simpelthen bliver afsnøret fra de fornyende kræfter, som kristendommen er i besiddelse af.« Harald Sørensen var opmærksom på, at sydslesvigerne jo rent faktisk blev tysksprogede, og at de altså fra et vist tidspunkt igen måtte have kunnet forstå, hvad der blev sagt i kirken. Den detalje var imidlertid uden betydning, fastslog han: »Vel, men de tog altså det tyske sprog til sidst, så gik det vel bedre? Mænd, der kender forholdene dernede, hævder, at Sydslesvig er et i åndelig henseende halvdødt land. Er dette virkelig tilfældet, da for-

øger det vor pligt ganske overordentligt, for da er det simpelthen nødvendigt, for at sydslesvigerne kan få lejlighed til at leve et menneskeværdigt liv, at det tyske tryk fjernes og dansk og nordisk liv frit får lov til at strømme derned.«²³

Som nævnt var den officielle linje i Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945, at løsrivelsen *ikke* var første skridt på vej mod Sydslesvigs indlemmelse. I Danmark var der sikkert mange, der så med mistro på denne beskedenhed. Medvirkende hertil var formentlig også, at enkelte ledende medlemmer ikke holdt sig tilbage med at luften deres egne synspunkter. F.eks. lagde juristen Poul Meyer ikke bånd på sig selv i den henseende: Meningen med løsrivelsen fra Tyskland var at sikre danskheden optimale vækstbetingelser. Men ikke kun midlertidigt. Løsrivelsen skulle være permanent: Sydslesvigerne skulle befries for tyskeråget – ikke blot her og nu, men for altid: »Men er der virkelig nogen, der tror, at disse rettigheder kan sikre mindretallet under et tysk styre? Naturligvis ikke! Derfor er den første betingelse for effektiv hjælp til danskheden i Sydslesvig, at landsdelen varigt frigøres for det tyske åg. Vore landsmænd dernede må aldrig udleveres til de prøjsiske myndigheders forfølgelser.«²⁴

Det skjulte Slesvig

På den ene side slog aktivisterne kraftigt på, at danskheden i Sydslesvig havde været på konstant tilbagetog på grund af dansk forsømmelse. Denne udlægning af historien stod i nogen grad i kontrast til et lige så hyppigt brugt argument om, at danskheden i Sydslesvig havde været i *fremgang* længe før maj 1945. Alt efter hvad der passede til lejligheden, blev der argumenteret med sørgelig tilbagegang eller stolt fremgang.

Når det var så vigtigt for aktivisterne at sandsynliggøre, at sydslesvigerne længe havde været på vej mod Danmark, var der naturligvis tale om et forsøg på at imødegå kritiske røster om, at sydslesvigernes pludselige orientering mod Danmark efter maj 1945 var udtryk for konjunkturrytteri og »Speck«. *Hvornår* vendepunktet fra tilbagegang til fremgang var indtruffet, var aktivisterne tilsyneladende ikke enige om. Else Rybner mente, at det var sket i afstemningstiden 1918-1920. I sin pjeces *Ved De besked om Sydslesvig?* fra 1946 gav hun følgende besked om forhistorien til sydslesvigernes nyorientering mod Danmark efter maj 1945: »Den danske rejsning i Sydslesvig er kun en forsinket, men naturlig udløber af en tilsvarende folkebevægelse i Danmark og de andre

ER HAN ÆGTE—?

(fril efter Rembrandt)

Kernepunktet i det sydslesvigske røre efter maj 1945 var spørgsmålet om ægtheden i sydslesvigernes orientering mod Danmark. Sidst i 1940'erne blæste førende aktivister til kamp imod Hedtoft-regeringen, der forholdt sig kritisk til den nydanske bevægelse i Sydslesvig. På denne karikatur fra det aktivistiske satireblad *Coloradobillen* fra 1950 ses en del af Hedtoft-regeringen. Med saksen ses Hedtoft selv. Med ansigtet tættest på saksen ses kirkeminister Frede Nielsen, til venstre for ham handelsminister J.O. Krag. Stående med bogen i hånden ses minister uden portefølje Vilhelm Buhl. Bagest med krøller og briller ses forsvarsminister Rasmus Hansen. I forgrunden fra venstre ses justitsminister N. Busch Jensen og udenrigsminister Gustav Rasmussen.

nordiske lande. I Danmark havde den sin første begyndelse med Holberg (den danske litteraturs fader), bondefrigørelsen, Grundtvig og højskolebevægelsen på landet, arbejderbevægelserne i byerne. Denne bevægelse nåede Nordslesvig for godt 100 år siden, i Sydslesvig blev grunden lagt i afstemningstiden, og først nu viser resultaterne sig.«²⁵

Else Rybner var forholdsvis beskeden. Andre gik længere tilbage, f.eks. Hermann Hunger i sin pjece *Sydslesvig 1945*. Han mente, at vendepunktet var indtruffet omkring århundredeskiftet: »For det store flertals vedkommende er det helt andre og mere alvorlige problemer [end de materielle, AJ], der spiller ind. Denne folkebevægelse ser dagens lys som følge af en udvikling, der er foregået i Sydslesvig i de sidste 40-50 år.«²⁶

Efter vendepunktet – hvor det end skulle placeres tidsmæssigt – var den uafbrudte fremgang i Sydslesvig begyndt. Aktivisterne understregede samstemmende, at der ikke havde været tale om nogen *målbar* tilslutning til det danske. På grund af det tyske pres var fremgangen foregået i det skjulte. Dette forsøgte de at bevise ved at pege på de spredte perioder i historien, hvor presset havde været væk, og hvor der derfor ret beset havde været nogenlunde uhindret mulighed for dansk udfoldelse. I disse få situationer var danskheden blomstret op, mente de. For at forsvare denne svært bevislige påstand, var man i øvrigt nødt til at neutralisere et par kedelige historiske undtagelser: Når der ikke – som man ellers skulle have forventet – var kommet en dansk opblomstring i tiden mellem de slesvigske krige, d.v.s. mellem 1850 og 1864, skyldtes det udelukkende Danmarks klodsethed og overivrighed med at komme sydslesvigerne til undsætning. Det havde stødt mange bort, mente man. Denne forklaring – med tilhørende bortforklaring – findes for eksempel i Adler Lunds pjese: *Slesvig – det omstridte land* fra 1945. Her hedder det: »Men nu, da nazismens magt er brudt, og den tyske storhed ligger i grus, er den hjemmehørende befolknings store flertal begyndt at besinde sig på den danske fortid. Det kunne faktisk ikke ske før; thi hverken under dansk eller tysk styre har der i århundreder været fri bane for danskheden – med undtagelse af de fattige 13 år mellem Istedslaget og 64; men i dette kortvarige tidsrum, da man ville indhente alt, hvad der i tidernes løb var forsømt i national henseende, strittede befolkningen med sønderjysk stædighed imod fra oven at få omvæltet, hvad den gennem slægtled var ført ind i.«²⁷

Mellemslesvigerne havde altså afvist den danske påvirkning i tiden mellem de slesvigske krige, og denne afvisning skyldtes ifølge forfatteren ikke befolkningens tilvalg af det tyske, men derimod paradoksalt nok, at befolkningen bestod af sønderjyder, som jo var kendt for at afvise indblanding udefra. Det problematiske ved denne argumentation var naturligvis, at forfatteren manipulerede sine oplysninger: Uanset hvordan sydslesvigerne havde reageret på den danske kultur-offensiv, blev det taget som et udtryk for danskhed. Havde de jublen taget imod det, ville det være blevet udlagt som en bekræftelse af afstamningen. Når de nu rent faktisk havde sagt nej tak, blev det taget som et udtryk for ægte sønderjysk væsen. Sydslesvigerne var danske på den ene eller den anden måde.

På samme måde fortolkede aktivisterne historien i begyndelsen af

1920'erne, hvor Weimarrepublikkens politiske og økonomiske ustabilitet havde givet det danske arbejde i Sydslesvig kraftig medvind, og hvor normaliseringen af forholdene i Tyskland fra 1924 havde fået efterspørgslen på mindretallets tilbud til at dale tilsvarende. Medlemsfremgangen under den tyske inflationskrise tolkede aktivisterne efter 1945 som en normalitetsfase, hvor det igen havde været muligt for sydslesvingerne at vise deres danske sympatier. Omvendt blev den efterfølgende bratte nedgang udlagt som noget ekstraordinært, som et simpelt resultat myndighedernes vold og tvang. De samfundsmæssige konjunkturer, det vil sige arbejdsløshed, inflation, kupforsøg, Ruhrkrise og undtagelsestilstand, blev der helt set bort fra – 1923 havde været en *normalitetsfase*, hvor danskheden endelig havde fået lov til at komme frem. Aktivisterne hæftede sig udelukkende ved højdepunkterne, og enhver nedgang blev begrundet med tysk pres og tvang: »Tyskerne var dog på vagt. De viste efter grænsedragningen absolut ingen vilje til at give de danske sydslesvigere samme frie stilling som tyskerne fik i Nordslesvig, og nu stoppede de den danske fremgang. Husundersøgelser, arrestationer, fratagelse af næringsret og først og fremmest langvarige forbud mod de tyskskrevne danske blade gjorde god virkning.«²⁸

Myten om, at Sydslesvig på én eller anden måde altid havde været på vej mod Danmark, blev i enkelte tilfælde strammet så meget, at det kom til at lyde som om sydslesvingerne havde ført et dobbeltliv i hundrede år. Nogle aktivister opererede lige frem med et »skjult« Slesvig, en national subkultur, som meget få danskere kendte til.²⁹ Forestillingen om, at danskheden havde ulmet under overfladen i Sydslesvig lige siden 1800-tallet, spillede en særdeles stor rolle i Sydslesvig-argumentationen efter 1945. Den optrådte i forskellige varianter. En af dem drejede sig om sydslesvigernes forhold til nazismen i 1930'erne og havde til hensigt at forklare, hvorfor sydslesvingerne allerede tidligt i 1930'erne havde stemt på nazisterne. Dette aspekt skal vi vende tilbage til senere.

Det slesvigske argument

En anden variant af argumentationen om, at sydslesvingerne altid havde været på vej mod Danmark, var påstanden om, at sydslesvingerne igennem årene var blevet mere *slesvigere*. Argumentationen rakte tilbage til 1800-tallet og fik sin storhedstid i afstemningskampen 1918-

1920, hvor det gjaldt om at gøre vejen til dansk bekendelse nemmere for dem, der endnu ikke havde bekendt kulør, og for dem, der rent faktisk var på vej bort fra det tyske. Siden var det slesvigske argument blevet en del af selvforståelsen i de to mindretal henholdsvis nord og syd for grænsen. Derom vidner betegnelserne »Slesvigsk Parti« og »Den slesvigske Forening«.

Det slesvigske argument var i princippet grænserevisionistisk eller -kritisk, fordi det gjorde krav på, at området mellem Kongeåen og Ejderen var en folkelig enhed. Og en folkelig enhed måtte ifølge den nationale tankegang ikke deles. Når parterne i det nationale modsætningsforhold slog på det slesvigske, slog de også på områdets udelelighed og dermed mere eller mindre underforstået på, at området samlet skulle indlemmes i henholdsvis Danmark eller Tyskland.

Det ses ikke, at aktivisterne på noget tidspunkt forsøgte at tegne omridset af en selvstændig slesvigsk kultur, som det gjaldt om at styrke og udbrede. Det, som skulle styrkes og udbredes, var alene danskheden. I aktivisternes øjne var det slesvigske islæt ikke noget, sydslesvigerne skulle være stolte af. Det var noget laverestående og fattigt, som før eller senere måtte forædles til ren danskhed. Men indtil dette var sket, kunne »det slesvigske« bruges til at fremhæve modsætningsforholdet til »det preussiske« og/eller »det tyske«. Det slesvigske element blev altså først og fremmest defineret negativt. Hvad det positivt bestod af, blev så godt som aldrig præciseret.

Ikke desto mindre var det et hyppigt benyttet argument, at sydslesvigerne så sig selv om slesviger og ikke som tyskere. I den forbindelse er det i øvrigt værd at bemærke, at aktivisterne principielt afviste eller ignorerede tilstedeværelsen af en slesvig-holstensk identitet i Sydslesvig – i hvert fald blandt den hjemmehørende befolkning. Skal man tro det gennemgåede materiale, fandtes der ikke nogen slesvig-holstensk identitet i Sydslesvig – kun en slesvigsk.

Nogle definerede det slesvigske som en regional identitet, som i det enkelte menneske levede side om side med den nationale. Det mente f.eks. Claus Eskildsen: »For det andet ved jeg, at der findes en stærk slesvigsk særfølelse og fællesfølelse, og denne kender ingen Sli-Dannevirke-grænse. Selv om der fra gammel tid også findes et skel mellem angelbo og svansing, så er det stærkt fremtrædende dog en fællesslesvigsk følelse i modsætning til holsteneren syd for Ejderen.«³⁰

Andre mente, at den slesvigske identitet var så godt som eneråden-

Forestillingen om den sydslesvigske befolknings ned-arvede danskhed havde aktivisterne overtaget fra 1800-tallets nationalliberale. Den vedblev at være et ledemotiv i Sydslesvig og i aktivistiske kredse i Danmark til langt op mod vore dage. Den dag i dag findes den på Jes Kruse Skolens bomærke. Her symboliseres skolen af et egern, der gnaver sydslesvigernes danske kerne ud af den tyske skal. Skolen i Eckernförde blev bygget af Slesvig-Ligaen i 1949.

de i den hjemmehørende befolkning. Sydslesvigerne var hverken danske eller tyske; de var forblevet slesvigere, og som sådan var de klar til at blive danske.³¹ Også i førnævnte skrift *Et dansk Fredsmaal* af Vilhelm la Cour blev argumentet om sydslesvigernes overvejende slesvigske identitet stærkt fremhævet. Sydslesvigerne var i virkeligheden aldrig blevet tyskere, mente han: »Der er jo det karakteristiske ved forholdene dernede, at befolkningen i åndelig forstand aldrig er blevet andet end slesvigere og, hvad det statslige angår, aldrig er kommet ud over følgerne af det administrative fællesskab med Holsten. Konsekvensen har været en faktisk rodløshed, som har præget sydslesvigerne, siden det 19. århundredes nationale strømninger skilte vandene [...] Via Holsten var flertallet af Sydslesvigs befolkning blevet orienteret mod syd, uden at den derfor følte tysk åndsliv som noget hjemligt og livsnært, og via Preussen var landsdelens samlede befolkning – flertal som mindretal – tvunget ind i en statslig forbindelse, der indtil den dag i dag blev følt som noget fremmed, ja, noget halvvejs fjendsk – noget, der ville omforme livet og tiltage sig bestemmelsesretten i spørgsmål, der kun vedkom befolkningen selv.«³²

La Cours slesvigske argument giver et praj om hans stærkt elastiske fortolkning af sindelagsprincippet: Sydslesvigerne skulle *i princippet* have lov til selv at bestemme deres nationale orientering. Men orienteringen mod det tyske anerkendte han dybest set ikke. Den var

alene udtryk for rodløshed og tilbagestående slesvigskhed, som angiveligt manifesterede sig kraftigere i befolkningen end den tyske identitet. Det er i øvrigt bemærkelsesværdigt, at la Cour slog så kraftigt på den særlige slesvigske identitet. Det var noget nyt for ham. I hans lange forfatterskab vedrørende det sønderjyske spørgsmål havde det slesvigske element nærmest været ikke-eksisterende. Det slesvigske – og hvad det kunne bruges til – fik la Cour tilsyneladende først øjnene op for i sommeren 1945.

Påstanden om at sydslesvigerne var gået relativt upåvirket gennem 100 års national mobilisering, var et gennemgående tema hos Sydslesvig-aktivisterne. Ved hjælp af dette afstak de det moralske grundlag for den fremtidige indsats. I national henseende var Sydslesvig et ingenmandsland, og i et ingenmandsland er der som bekendt frit slag.³³

Ikke alle aktivister var enige om, sydslesvigerne var så rodløse endda. Claus Eskildsen, der på de fleste andre punkter befandt sig på linje med Vilhelm la Cour, afviste kort og godt påstanden om, at de velstående bønder i Angel skulle være mindre forankrede i den tyske kultur end andre tyskere. Ifølge Eskildsen var anglerne præcis lige så tysksindede som bønderne andre steder i Tyskland. Det måtte man respektere, mente Eskildsen: »Vi skal være varsomme med at gentage ordet om Angel som en åndelig kirkegård i dag. Den almindelige folkeoplysning står dér absolut højere end i Holsten og de fleste andre tyske områder, navnlig det gamle vendiske østelbien. Lad os ikke undervurdere sydslesvigerne; det kommer der ikke noget godt ud af. Lad os ikke betragte en befolkning som en vare, der kan skubbes fra den ene hånd til den anden. Det gjorde Hitler; det synes andre nu at ville gøre ham efter; men det bør et nordisk folk aldrig gøre.«³⁴

På dette punkt skilte Claus Eskildsen sig ud fra mængden af Sydslesvig-aktivister. Langt de fleste af dem argumenterede med, at der havde overvintret en særlig slesvigsk identitet, som på den ene eller den anden måde altid havde peget imod Danmark. Sydslesvigerne havde altid stået i opposition til resten af Tyskland. Når Sydslesvig allerede tidligt i 1930'erne havde stemt nazistisk, var det netop derfor. Sydslesvigerne havde sat sig op imod det bestående.

Den slesvigske argumentation skulle fremhæve forskellene mellem sydslesvigerne og den øvrige tyske befolkning. Syd for Ejderen boede en anden slags mennesker. Det skarpeste og dybeste skel blev imidlertid ikke tegnet mellem sydslesvigerne og holstenerne, men mellem sydslesvigerne og de hundredtusindvis af østtyske flygtninge, som

var havnet i Sydslesvig i krigens sidste fase og i tiden efter det tyske sammenbrud.

Flygtningene fra øst

En meget stor del af aktivisternes samlede agitation mellem 1945 og 1950 drejede sig om flygtningene.³⁵ Fordoblingen af Sydslesvigs befolkning med flygtninge udgjorde et stort problem for aktivisterne, fordi det indvandrede tyske folkeelement bragte ønsket om grænserevision i fare. Det blev også hævdet, at flygtningene på længere sigt ville udgøre en risiko for Nordslesvig. Det gjaldt derfor om at få flygtningene fjernet: »Alle disse preussernaturer må væk, de har ingen hjemstavnsret i Slesvig, de har hidtil kun været der i kraft af den stærkeres 'ret'. Denne meget betydelige udrensning i Sydslesvig er et overordentlig væsentligt led i hele arbejdet på at skabe retfærdige forhold i grænselandet,« mente Haunstrup Clemmensen.³⁶

På det agitatoriske plan gav tilstedeværelsen af flygtningene i Sydslesvig dog visse muligheder. Ud fra denne kunne aktivisterne bekræfte deres påstand om den særlige slesvigske egenart. Enhver måtte med det blotte øje kunne se og høre forskellen på en bondemand fra Angel og en flygtning fra Østpreussen. Men flygtningene kunne også bruges til at fremmane skræmmebilleder. Flygtningene var ikke alene anderledes – de var også af natur onde, hvilket blandt andet skyldtes, at de var efterkommere af venderne.³⁷ Det forhold, at flygtningene nu sad fast i Sydslesvig, var en lumsk plan, der skulle få Danmark til at miste appetitten på Sydslesvig, mente blandt andre redaktør Tage Mortensen, der var politisk medarbejder ved *Berlingske Tidende*, formand for Sønderjysk Forening for København og ledende medlem af Grænseforeningen.³⁸ Meningen med at sende de mange flygtninge til Sydslesvig var ikke kun at forhindre grænseflytning. Flygtningene var kommet til Sydslesvig med det ondsindede formål at presse sydslesvigerne ud af deres hjemstavn. De havde bemægtiget sig store dele af den offentlige forvaltning i Slesvig-Holsten og Sydslesvig og ventede blot på, at den engelske besættelsesmagt var rejst hjem. Så snart det var sket, ville flygtningene med stor sandsynlighed tvangsforflytte de hjemmehørende sydslesviger, herunder mindretallet.³⁹

Tage Mortensen projicerede al sin vrede mod Tyskland over på flygtningene: »Dette folk er af naturen nazister, såvist som nazismen

FLYGTNINGE VED GRÆNSEN

. . . Og når jeres familie bliver for stor, kinder, — så fjern bare det hegn der, —
naboen har jord nok!

Det helt store emne i Sydslesvig-agitationen efter maj 1945 var de østtyske flygtninge, der var endt i Sydslesvig. I aktivisternes agitation blev flygtningene ofte fremstillet som hensynsløse og brutale nazister med speciale i nationalitetskamp. Deres tilstedeværelse syd for grænsen kunne ifølge aktivisterne få fatale konsekvenser — ikke kun for sydslesvigerne. Coloradobillen 1950.

ikke var en hitlersk opfindelse, men en hæmningsløs og lidenskabelig kulmination af selve preusserånden. Det kan kalde sig demokratisk, men det sker kun, fordi det har fået ordre dertil, og fordi de instinkt-mæssigt adlyder ordrer.⁴⁰

På dette vigtige punkt adskilte sydslesvigerne sig ifølge aktivisterne sig fra befolkningen syd for Ejderen. Tyskerne i Kiel, Hamborg og Nürnberg var nazister med hud og hår. Men befolkningen i Sydslesvig — bortset fra flygtningene — havde ingen del i nazisternes forbrydelser. De havde altid været imod Hitler, hævdede aktivisterne.

Sydslesvigernes forhold til nazismen

Påstanden om, at sydslesvigerne først og fremmest følte sig som slesvigere, skulle overbevise den danske opinion om, at de havde et berettiget krav på genforening – eller i det mindste på en fri afstemning. Men argumentet skulle også imødegå de kritikere, der hævdede, at det tyske element i Sydslesvig på langt sigt ville udgøre en trussel mod Danmarks indenrigspolitiske stabilitet. Tanken var vel den, at det var nemmere at gøre slesvigere til danskere end tyskere til danskere.

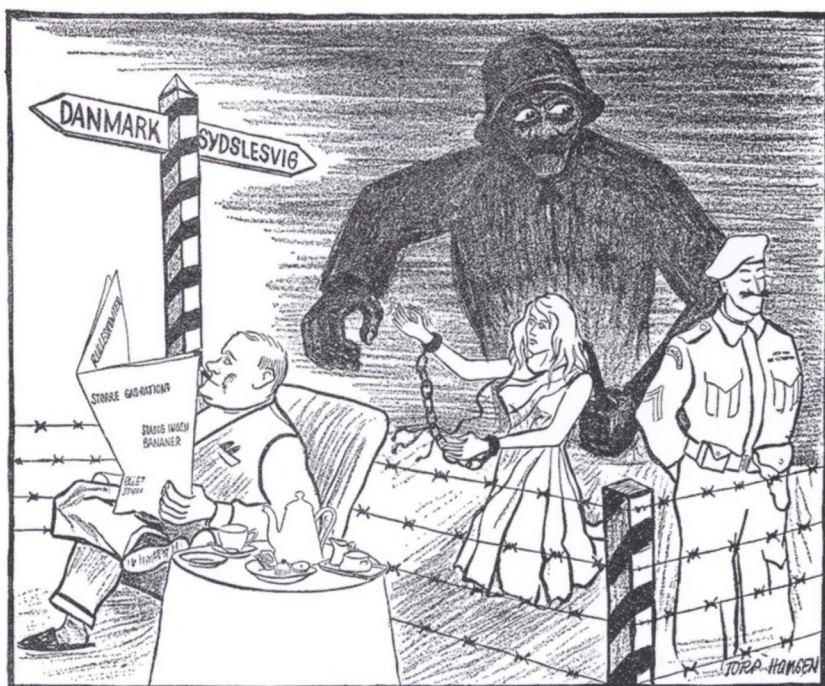
I den henseende var spørgsmålet om sydslesvigernes tilslutning til nazismen i 1930'erne central. Ifølge stemmetallene fra de sidste valg i Weimarrepublikken havde Slesvig-Holsten – og ikke mindst Sydslesvig – været en nazistisk højborg. Forskningen har peget på flere årsager til sydslesvigernes tilslutning til nazismen. Den skyldtes blandt andet, at der ikke var noget slagkraftigt industriproletariat, der kunne bremse nazismens fremmarch. I Sydslesvig stod middelklassen, gårdejerne og småborgerskabet stærkt – netop de samfundsgrupper, der traditionelt var nazismens kernevælgere. Dertil kom en ikke ubetydelig utilfredshed med 1920-grænsen, som mange sydslesvigere gav skylden for de økonomiske vanskeligheder i tiden. Alt dette gav vind i sejlene på et parti, der lovede gennemgribende reformer og grænseflytning. Ved de sidste tre rigsdagsvalg i 1932 og 1933 opnåede NSDAP mellem 55% og 65% af stemmerne i Sydslesvig. Dertil kom cirka 10% fra det tysk-nationale koalitionsparti DNVP.⁴¹

Naturligt nok brugte Sydslesvig-aktivisterne i Danmark efter 1945 betydelige mængder af deres krudt på at få forklaret sydslesvigernes massive stemmeafgivning til fordel for nazismen. Mange hævdede, at sydslesvigerne først og fremmest havde stemt nazistisk af materialistiske grunde – og altså ikke af idealistiske. O.M. Olesen mente, at bønderne i Angel var faldet for nazisternes stærke forherligelse af bondestanden og de omfattende privilegier, som blev lovet med *Blut-und-Boden*-programmet: »... og forklaringen på de ret høje nazistiske stemmetal i Slesvig-Holsten 1933 må sikkert søges i partiets landbrugsprogram, som i dette udprægede agrarland måtte finde ørenlyd på grund af sin beskyttelses- og skattepolitik.«⁴² Professor i arkæologi Johannes Brøndsted var af lignende opfattelse: »Nazistagitorerne kom dengang til Sydslesvigs bønder med gyldne ord og løfter, på et tidspunkt da der ingen mulighed var for forening med Danmark.«⁴³

Dette med, at sydslesvigerne først og fremmest havde stemt på nazisterne ud fra egoistiske og materialistiske grunde, fremførte aktivisterne som en formildende omstændighed. Det var paradoksalt i betragtning af, hvor bestemt de samme aktivister skarpt afviste kritiske røster om, at en del af tilslutningen til danskheden efter maj 1945 skyldtes lignende motiver.

Nogle aktivister valgte ganske enkelt at se bort fra, at sydslesvigerne havde stemt på Hitler. Tage Mortensen mente ligefrem i sin pjeces *Flygtningene i Sydslesvig*, at Sydslesvig havde været en demokratiets højborg, som tappert havde holdt stand imod ensretningen: »Sydslesvigeren har de samme karakteregenskaber, som findes i de øvrige nordiske folkeslag [...] Han er frihedelskende, selvstændigt tænkende, demokrat af instinkt. Nazismen i Sydslesvig blev aldrig den samme som i det øvrige Tyskland. De rester af demokrati, der var tilbage i Tyskland efter nationalsocialismens gennemførelse, havde deres faste borg i de nordisk orienterede kredse i Sydslesvig.«⁴⁴

Muligvis sigtede Tage Mortensen med betegnelsen »nordiske kredse« mod mindretallets ene procent af befolkningen. I så fald var der tale om et urimeligt retorisk kneb, der satte mindretallets demokratiske fjer i hatten på flertalsbefolkningen. Tage Mortensens udlægning var ekstrem. Men hans grundlæggende tanke om, at den sydslesviske befolkning i hovedsagen havde stået på den rigtige side af strengen i forhold til nazismen, var han bestemt ikke ene om. Generelt blev sydslesvigerne efter maj 1945 fremstillet som *ofre* for nazismen og ikke som en del af den. De var ikke del af det tyske folk og havde derfor heller ikke nogen andel i tyskernes kollektive skyld for forbrydelserne mellem 1933 og 1945. O.M. Olesen var overbevist om, at mange sydslesvigere meget hurtigt efter 1933 havde opdaget, hvad nazismen i virkeligheden indebar, og med det samme havde de vendt nazismen ryggen, mente han: »Nazisternes fremfærd har også fået nogle til at indse, at de er væsensforskellige fra de folk, som i fredstid kan begå uhyrlige ting som jødeforfølgelserne, og som i krigstid opfører sig grusommere end tartarerne. Der var længe før nederlaget i store befolkningsdele i Sydslesvig en udpræget modvilje mod prøjsermentaliteten og had mod nazismen. Allerede før krigen var nogle af de fortyskede sydslesvigere gennem deres modvilje mod den yderliggående tyske nationalisme nået til erkendelse af deres danske fortid og natur, så at de begyndte at lære sig dansk og søge forbindelse med danskere.«⁴⁵

Ved Aarsskiftet

I 1930'erne havde Sydslesvig været en nazistisk højborg. Efter maj 1945 blev det et problem for de danske aktivister. De måtte argumentere for, at indlemmelsen af titusindvis af eks-nazister i Danmark ikke udgjorde nogen risiko for Danmarks politiske stabilitet. Ifølge aktivisterne havde sydslesvigerne udelukkende været ofre for nazismen. På denne tegning fra modstandsbladet *Slesvigeren* i januar 1946 er nazi-spøgelset i færd med på ny at kaste sig over sydslesvigerne, mens Danmark og England vender ryggen til.

De fleste aktivister vedgik, at sydslesvigerne i stort tal havde stemt nazistisk op til magtovertagelsen. Nogle få, som f.eks. førnævnte Erik Haunstrup Clemmensen, ville løse dette problem ved omfattende udrensninger og dansk bosættelse i Sydslesvig. Hovedparten af aktivisterne mente imidlertid som O.M. Olesen, at fascinationen for nazismen havde været en stråild, og at hele den hjemmehørende sydslesvigske befolkning derfor ikke kunne gøres ansvarlig for Hitlertysklands forbrydelser. Hvis dette argument skulle have nogen vægt, måtte det være underforstået, at Sydslesvig var atypisk i forhold til resten af Tyskland. I hvert fald måtte det være forudsat, at sydslesvigerne

havde været hurtigere eller mere snu til at gennemskue nazisterne, end resten af Tysklands befolkning. Dette overså enkelte aktivister. Poul Nørgaard kom i en *Imødegaaelse af forskellige Paastande vedr. Sydslesvig* (Udgivet af Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945) til at hævde, at det var et generelt træk for Tyskland, at befolkningen ret hurtigt havde vendt nazismen ryggen. Dermed saboterede han faktisk sin egen påstand om, at sydslesvigernes forhold til nazismen var anderledes end den øvrige tyske befolkning: »Hvad nazismen virkelig var, så den gang kun få mennesker i og uden for Tyskland. Man opfattede den blot som et nyt parti og havde overhovedet ingen forestilling om hvilke rædsler, dette ulyksalige parti bar i sit skød.«⁴⁶

Argumentet om, at sydslesvigerne havde stået på den rigtige side af stregen i forhold til nazismen – trods deres talstærke nazistiske stemmeafgivning før 1933 – skulle berolige danskerne om, at der ikke var noget at frygte ved en indlemmelse af befolkningen i Danmark. I sin pjeces *Danmarks Risiko i det sydslesvigske Spørgsmål* eliminerede sprogforskeren Lis Jacobsen, ligeledes fra Sydslesvigsk Udvalg, risikoen ved en indlemmelse af Sydslesvig i Danmark: »Men fæstede sydslesvigerne alt for hurtigt tillid til nazismens evne til at hjælpe landet og riget ud af krisetilstanden, så var de til gengæld de første, der meldte fra. Og da omslaget i deres sind kom, vendte de sig ikke blot fra nazismen, men fra det land der havde fostret den.«⁴⁷

Påstanden var ikke let at underbygge med beviser. Den kunne af gode grunde ikke dokumenteres ved hjælp af stemmetal eller skriftlige vidnesbyrd, og derfor måtte påstanden stå alene – med mindre man kunne henvise til mundtlige overleveringer fra folk, der kendte til forholdene i Sydslesvig. En af dem, der hyppigst blev brugt som »ekspert« på dette følsomme område, var Claus Eskildsen.⁴⁸ I sine talrige artikler og pjecer vendte han igen og igen tilbage til spørgsmålet: Sydslesvigerne havde ikke stemt nazistisk, fordi de var nazister, men fordi de instinktivt havde hægtet sig på oppositionsbevægelsen. Da oppositionen så var kommet i regering, havde sydslesvigerne ifølge Eskildsen hurtigt hægtet sig af igen. Det var ikke nemt at bevise dette omsving, men »enhver kender af forholdene ved, at de [sydslesvigerne] kun lidt anede noget om, hvad det var – men fordi de betragtede dette parti som det skrappeste oppositionsparti og ville demonstrere mod landbrugskrise og arbejdsløshed, korrupsion og uorden, borgerkrig og uroligheder og ikke mindst mod kommunismen.« Efter januar 1933 havde sydslesvigerne vendt nazismen ryg-

gen: »Typisk var følgende udtalelse: 'Skal dette der (nationalsocialismen) være tysk, så er jeg ikke tysk!'«⁴⁹

Manglen på beviser for sydslesvigernes afstandtagen til nazismen i 1930'erne var slående. Den tomme henvisning til »enhver kender af forholdene« fik lov at stå helt alene hos Eskildsen. Den blev endda genbrugt i andre publikationer – også her uden yderligere uddybning.⁵⁰ I en af sine andre pjecer brugte han en lignende teknik med anonyme henvisninger: »Den nationale opvågningen i Sydslesvig, som forsommeren 1945 viste os, begyndte ikke d. 5. maj, men længe før 1939, hvad der kan nævnes ikke så få eksempler på!«⁵¹

Formentlig gik én af Claus Eskildsens vigtigste kontakter til Sydslesvig under nazismen via hans søn, der arbejdede som lærer på en af mindretallets skoler. Hvad sønnen havde sagt om almindelige tysksindede sydslesvigeres antinazisme, byggede Eskildsen ind i sine foredrag og artikler, og andre aktivister veg ikke tilbage fra at genbruge det – i åbenlys mangel af bedre. Udsagnet om sydslesvigernes antinazisme blev refereret i tre-fire led, inden det nåede den danske offentlighed – her med redaktøren Bjørn Svensson som sidste led: »Mange kunne ikke lide det styre, de fik efter nazismens sejr i 1933. Claus Eskildsen berettede efter kapitulationen: 'Min søn, der har været lærer ved en dansk privatskole i Sydslesvig i 18 år, har i mange år fortalt mig om, hvad der rørte sig under jorden dernede, hvorledes man i det mindste siden 1933 gik og sagde til hinanden: Når denne nazistiske svindel først er forbi, vil vi sandelig til Danmark.«⁵²

Det høje nazistiske stemmetal i Sydslesvig før januar 1933 og de manglende vidnesbyrd om sydslesvigernes stilling til nazismen i tiden derefter var uden tvivl det svageste punkt i Sydslesvig-agitationen efter maj 1945. Utvivlsomt var dette punkt det afgørende i mange danskeres vurdering af rimeligheden i og mulighederne for en grænseflytning til Ejderen. Erfaringerne fra Nordslesvig mellem 1933 og 1945 havde formentlig også vægt. Usikkerheden med hensyn til, hvordan titusindvis af eks-nazistiske vælgere ville påvirke det danske politiske system, havde aktivisterne svært ved at få udryddet – i hvert fald hvis de ville gøre det med håndfaste vidnesbyrd.

Sydslesvig som nationalt genrejningsprojekt

Langt hovedparten af de argumenter, der er gengivet i det foregående, drejer sig om Sydslesvig og sydslesvigernes forhold. Det er for

— Bare rolig, vi er jo i fuld Gang med at fjerne det Tryk, der hviler paa jer.

Ifølge aktivisternes argumentation var den danske regerings kølighed i Sydslesvig-spørgsmålet med til at kvæle danskheden syd for grænsen. Den kritik blev især rettet mod statsminister Hans Hedtoft (på tegningen siddende med ølflasken i hånden) og udenrigsminister Gustav Rasmussen. På tegningen ses udenrigsministeren i et overordentlig halvhjertet forsøg på at bjærge sydslesvigerne fra ruinhoben. Karikatur fra *Det brændende Spørgsmaal* marts 1950.

hovedpartens vedkommende tanker, synspunkter og tolkninger vedrørende forholdene i Sydslesvig – og de muligheder, disse bød for en eventuel grænseflytning.

En mindst lige så væsentlig del af Sydslesvig-agitationen efter maj 1945 vedrørte imidlertid forholdene *nord* for grænsen. Sydslesvig-aktivisterne var nationale genrejsere, som ville gøre op med radikalismen og pacifismen i dansk politik. I dette opgør var Sydslesvig mere middel end mål. Sydslesvig-sagen drejede sig først og fremmest om, hvad der var godt for *Danmark*, i anden omgang om, hvad der var godt for sydslesvigerne. For professor Wieth-Knudsen var der ingen tvivl om, hvad

der var det vigtigste. I sin førnævnte pjece *Sydslesvig – nu eller aldrig* sammenfattede han sin indgang til Sydslesvig-sagen således: »Vi derimod har den tillid til det danske folk, at det vil og kan magte denne opgave, så meget mere, som vi selv har brug for en sådan ideel problemstilling netop i vor tid, der ellers let forsumper i jordbunden brødpolitik, landsskadelige strejker og golde klassekampe.«⁵³

Danmark havde brug for Sydslesvig: Sydslesvig-sagen skulle være det punkt, hvorom den danske befolkning skulle samle sig, nu hvor modstanden mod besættelsesmagten ikke længere kunne gøre sin samlende virkning. Mange aktivister så kampen for Sydslesvig som en direkte fortsættelse af frihedskampen. Det danske folk var kommet styrket ud af besættelsestiden, og den nyvundne styrke skulle bruges til ekspansion: »Først og fremmest må det i almindelighed siges, at frihedskampen har trængt de sørgeligt berømte, danske mindreværdskomplekser tilbage og givet os den sunde selvtillid, der er en afgjort nødvendighed for et livskraftigt folk. Vi har ikke blot vundet selvtillid, vi har også fået yderligere styrket vores realitetssans.«⁵⁴

Den påståede nyvundne realitetssans var ifølge aktivisterne resultatet af erfaringerne med 1930'ernes pacifistiske udenrigs- og grænsepolitik. Afrustning og eftergivenhed over for tyskerne havde ført Danmark ud på en glidebane, der var endt med den tyske besættelse af Danmark. Hvis man ville forhindre, at historien gentog sig, måtte Danmark lægge kursen om. En aktivistisk dansk grænsepolitik indbar måske nok faren for en tysk revanche, men netop denne fare måtte man imødegå på en ny måde i forhold til i 1930'erne. I stedet for at bøje af, måtte man nu stå fast og slå igen.⁵⁵

I grunden underminerede genrejsningsargumentationen det meste af aktivisternes øvrige argumentation: Hvis det hele alligevel blot drejede sig om at hævde Danmarks ære ved at gøre Danmark større, eller hvis det først og fremmest drejede sig om at give tyskerne et eftertrykkeligt »tak for sidst«, kunne man jo henregne de udførlige mellemregninger om sydslesvigernes nationale pålidelighed, den nedarvede danskhed, slesvigskheden og »krostuementaliteten« til afdelingen for taktiske kneb, der blot tjente det formål at bane vejen for opfyldelsen af primitive behov.

Selvom aktivisterne gjorde sig store anstrengelser for at underbygge deres krav med rationelle og halvrationelle argumenter, så endte de fleste af dem alligevel med at erklære, at spørgsmålet om Sydslesvig kun kunne begribes af folk med hjertet på rette sted. Harald Høgs-

bro mente i sin pjece *Skal Sønderjylland hjem?*, at den indrepolitiske situation i Danmark kunne koges ned til opgør mellem to værdisæt: et defensivt og et offensivt. Det defensive havde ifølge Høgsbro gjort Danmark til en småstat, fordi landet havde afskrevet Skåne, Halland og Blekinge, de oversøiske kolonier, Norge, Nordslesvig og Island: »Har krigen og vor sørgelige skæbne åbnet øjnene for en ny nødvendighed, eller synes vi stadig, at vi egentlig har klaret det hele ganske godt, så vi blot behøver at fortsætte ad samme linje. Det drejer sig i virkeligheden om to forskellige livsanskuelser, og den der forstår at lytte, kan netop nu i befrielsens første tid høre deres kamp om det danske folks sjæl.«⁵⁶

Som en konsekvens af den defensive danske udenrigspolitikks endegyldige nederlag den 9. april 1940 måtte Danmark nu gå i offensiven. Hele tanken om at bygge grænsepolitikken på sindelagsprincippet havde vist sig at være farlig – ikke mindst for et lille land som Danmark. Danskerne skulle lutre sjælen ved at gå ind i Sydslesvig-sagen, mente aktivisterne. Det, som de ville bygge på, var folkets instinktive trang til at blive genforenet med Sydslesvig. Parallellen til aktivisternes påståede latente danskhed i Sydslesvig var slående: Også i Danmark var der underliggende og undertrykte kræfter, der pegede mod genforening. En god dansk mand havde »folkeinstinktet« i behold, mente aktivisterne, og folkeinstinktet vægrede sig ved at slippe Sydslesvig – lige som sydslesvigerne jo i grunden altid havde vægret sig ved at slippe Danmark! Vilhelm la Cour og Claus Eskildsen var blandt de mest ivrige brugere af det instinktive argument. Eskildsen formulerede det således: »Hvilken ordening udviklingen end medfører, så bliver det endelige mål for det danske folk, der har sit sunde folkeinstinkt i behold, det gamle: Slesvigs land genvundet – det er kampens mål!«⁵⁷

Reduceringen af det sydslesvigske spørgsmål til et spørgsmål om instinkt var karakteristisk for Sydslesvig-agitationen i sin helhed. Aktivisterne betjente sig af utallige argumenter, som hver i sær pegede på nødvendigheden af en forening af Danmark og Sydslesvig. Men over alle disse argumenter rangerede appellen om at gå ind i Sydslesvig-sagen af hensyn til *Danmark*.

Afslutning

Sydslesvig-aktivisterne efter maj 1945 nåede ikke deres store mål. Men de kom alligevel langt i deres arbejde. Ved kapitulationen havde

den kreds af folk, der legede med tanken om en ændring af Sydslesvigs statslige tilhørsforhold været meget lille. Men allerede den 4. juli 1945 kunne Sydslesvigsk Udvalg aflevere knap 500.000 underskrifter på kravet om Sydslesvigs løsrivelse på Christiansborg. Tilslutningen til Sydslesvig-aktivismen, herunder til Sydslesvigsk Udvalg, voksede stærkt de følgende år, og de argumenter, der blev hvervet med, var grundlæggende de samme. De blev formuleret allerede i midten af 1930'erne og ændrede sig ikke stort efter maj 1945: Sydslesvig hørte historisk set sammen med Danmark, Danmark var moralsk forpligtet til at hverve for danskheden i Sydslesvig, sydslesvigerne var fortyskede danskere og/eller slesvigere, som altid havde længtes mod Danmark, men som var blevet holdt i et jerngreb af tyskerne. Og de havde afvist nazismen – i modsætning til andre tyskere, herunder flygtningene fra det østlige Tyskland.

Dette var Sydslesvig-aktivisternes stærkt forenklede billede af forholdene i Sydslesvig. I dette billede var befolkningen – danske som tyske – ofre for dansk dumhed og afvisning, ofre for tysk tryk og embedsmandstyranni og for nazismens og flygtningenes brutalitet. Martyrbilledet var et politisk redskab, hvormed aktivisterne forsøgte at vinde den danske opinion for en offensiv grænsepolitik. Efter dannelsen af Forbundsrepublikken Vesttyskland og indførelsen af en mindretalsordning i 1949 og ikke mindst efter Bonn-København Erklæringerne i 1955 begyndte billedet af Sydslesvig at ændre sig. Det blev tilpasset til virkeligheden.

UDVALGTE PJECEER

Andersen, Holger: Sydslesvig: stillingen i dag. Grænseforeningen 1946.

Albertsen, Tage: Nu der det Alvor. Danskerens Forlag (Aabenraa) 1948.

Bengtsson, Gustaf: Syn og Synspunkter. Danskerens Forlag (Aabenraa) 1948.

Bengtsson, Gustaf: Viger ej ud af Spor. Danskerens Forlag (Haderslev) 1947.

Bording, Frede: Grundtvig og Sønderjylland. Dannevirkekredsens Forlag (Sorø) 1945.

Brøndsted, Johannes og Lis Jacobsen: Sydslesvig Frit. To taler holdt i København. Rosenkilde og Bagger 1947.

la Cour, Vilhelm: Problemet Sydslesvig. Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945. u.å.

la Cour, Vilhelm: Et dansk Fredsmaal. Vestermanns Forlag (København) 1945.

la Cour, Vilhelm: Dr. phil. Vilhelm la Cours Svar til Udenrigsminister Christmas Møller angaaende det sydslesvigiske Spørgsmaal. Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945, u.å. (1945).

Eskildsen, Claus: Sydslesvig og det preussiske. Dannevirkekredsens Forlag (Sorø) 1946.

- Eskildsen, Claus: Oplysning om Syd-slesvig. Slesvig-Ligaen 1947.
- Eskildsen, Claus: Skal Grænsen flyttes? Forlaget Guldhorn, Tønder 1945.
- Gotthardsen, N.J.: Hjemmetyskere. Danskerens Forlag (Toftlund) 1946.
- Grænseforeningen og Sydslesvigsk Udvalg: South-Slesvig. The last victim om Germany. Rosenkilde og Bagger (København) 1947.
- Haunstrup Clemmensen, Erik: Slesvig frit. København 1945.
- Hellner, W.F.: Vor Sydslesvigpolitik. Dansk Samling 1946.
- Holmgaard, Otto: Den danske Sag. Grundtvigs Fremtidsudsigter om Danmark. Folkung Forlaget 1945.
- Hunger, Hermann: Paa Vej mod Nord. Danskerens Forlag (Toftlund) 1945.
- Hunger, Hermann: Sydslesvig 1945. Danskerens Forlag (Toftlund) 1945.
- Høgsbro, Harald: Skal Sønderjylland hjem? Tidens Forlag (København) 1945.
- Jacobsen, Lis: Danmarks risiko i det sydslesvigske spørgsmål. København 1947.
- Jacobsen, Lis: Det lukkede Land. Særtryk af Sydslesvig Frit, Sydslesvigsk Udvalg, u.a.
- Kjems, Olav: Sydslesvig som folkeligt Spørgsmaal - af en demokrat. København 1945.
- Lund, Adler: Slesvig - det omstridte Land. Danskerens Forlag (Toftlund) 1946.
- Marstrand, Vilhelm: Grænsespørgsmålet. København 1947.
- Marstrand, Vilhelm: Grænsespørgsmålet IV (Særtryk af Børsen). København 1945.
- Meyer, Poul: Aktuel Vejledning i det sydslesvigske Spørgsmaal. H. Hagerup (København) 1945.
- Mortensen, Tage: Flygtningene i Syd-slesvig. H. Hagerup (København) 1946.
- Mortensen, Tage: Has Denmark written off South Slesvig? Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945, u.å.
- Mortensen, Tage: Nordens Sydgrænse - et statspolitisk Brændpunkt. Linderholms Forlag (København) 1947.
- Nørgaard, Poul: Imødegaaelse af forskellige Paastande vedr. Sydslesvig. Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945, 1948.
- Olesen, O.M.: Hvad sker der i Sydslesvig? Særtryk af Lederbladet 3/1946.
- Olesen, O.M.: Sydslesvig i dag og i morgen. Hagerups Forlag 1946.
- Olesen, O.M.: Sydslesvig-Noter 1945-47. Grænseforeningen 1947.
- Rybner, Else: Er Sydslesvig dansk eller tysk? Danskerens Forlag (Toftlund) 1946.
- Rybner, Else: Ved De besked om Syd-slesvig? Danskerens Forlag (Toftlund) 1947.
- Schlanbusch, H.: Sydslesvig. Aktuelle Betragtninger. Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945, 1945.
- Schütte, Gudmund: Die Angeln und ihr Land. Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945, 1945.
- Schütte, Gudmund: Holstensk Ånd og Sønderjylland og Dansk Ånd og Sønderjylland. Danskerens Forlag (Toftlund) 1946.
- Svensson, Bjørn: Sydslesvig - ja eller nej? Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945, København 1948.
- Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945: Vejledning i det Sydslesvigske Spørgsmål. Sydslesvigsk Udvalg 1947.
- Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945: Vejledning i det Sydslesvigske Spørgsmål. Sydslesvigsk Udvalg 1948.
- Sørensen, Harald: Ret og Pligt i Spørgsmaalet Sydslesvig. Danskerens Forlag (Toftlund) 1945.
- Thomsen, Fr.: Sydslesvig under Opgi-velsens Tegn (1864-1920). Danskerens Forlag (Toftlund) 1945.
- Wieth-Knudsen: Sydslesvig - nu eller aldrig. Nordlyset (København 1946).
- Ørum, T.P.A. og J. Wilcke: Sydslesvigs Genforening med Danmark. J.H. Schultz Forlag (København) 1945.

LITTERATUR

- Brøndsted, G.K. (red.): Sydslesvig i dag 1945-1955. København 1995-1956.
- Eskildsen, Claus: Dansk Grænselære. København 1936.
- Henningsen, Lars N. (red.): SSW.

- Dansksindet politik i Sydslesvig 1945-1998. Flensborg 1998.
- Johnsen, Axel: Dannevirke-mænd og Ejderfolk. Flensborg 2005.
- Klatt, Martin: Flygtningen og Sydslesvigs danske bevægelse. Flensborg 2001.
- Klatt, Martin: Nazist invasion i det danske mindretal efter 1945? I: Lars N. Henningsen (red.): Grænselandshistorie gennem 40 år. Flensborg 2003.
- Kühl, Jørgen: København-Bonn Erklæringerne 1955-2005. Aabenraa 2005.
- Noack, J.P.: Det danske mindretal i Sydslesvig 1920-1945. Aabenraa 1989.
- Noack, J.P.: Det danske mindretal i Sydslesvig 1948-1955. Aabenraa 1997.
- Noack, J.P.: Det sydslesvigske grænse-spørgsmål 1945-1947. Aabenraa 1991.

NOTER

1. Frede Bording: Grundtvig og Sønderjylland. 1945. Se endvidere Otto Holmgaard: Den danske Sag. Grundtvigs Fremtidsudtalelser om Danmark. Folkung Forlaget 1945.
2. J.P. Noack: Det sydslesvigske grænse-spørgsmål 1945-1947. Aabenraa 1991, s. 104-105.
3. Se Axel Johnsen: Dannevirke-mænd og Ejderfolk. Flensborg 2005.
4. J.P. Noack: Det danske mindretal i Sydslesvig. Aabenraa 1989, s. 507.
5. K.A. Wieth-Knudsen: Sydslesvig – nu eller aldrig. København 1946, s. 10.
6. Claus Eskildsen: Dansk Grænse-lære. København 1936, s. 9.
7. Ibid., s. 158.
8. Ibid., s. 184.
9. Ibid., s. 184.
10. Se f.eks. Claus Eskildsen: Oplysning om Sydslesvig. Slesvig-Ligaen (D.D.D.) 1946, s. 15-16.
11. Olav Kjems: Sydslesvig som folkeligt spørgsmål – af en demokrat. København 1945, s. 40.
12. Vilhelm la Cour: Et dansk Fredsmaal. København 1945, s. 29.
13. Vilhelm la Cours svar til Udenrigsminister Christmas Møller angaaende det sydslesvigske Spørgsmaal. Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945, s.2-3.
14. Bjørn Svensson: Sydslesvig – ja eller nej? Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945 1948, s. 6.
15. O.M. Olesen: Sydslesvig i dag og i morgen. København 1946, s. 45.
16. T.P.A. Ørum og J. Wilcke: Sydslesvigs Genforening med Danmark. København 1945, s. 31.
17. Harald Høgsbro: Skal Sønderjylland hjem. København 1945, s. 32.
18. Erik Haunstrup Clemmensen: Frit Slesvig. København 1945 (upagineret).
19. N.J. Gotthardsen: Hjemmetyskere. Danskeren 1946 (upagineret).
20. Vejledning i det sydslesvigske Spørgsmaal. Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945 1947, s. 2.
21. Harald Høgsbro 1945, s. 10.
22. Vejledning i det sydslesvigske spørgsmål. Sydslesvigsk Udvalg af 5. Maj 1945 1947, s. 2.
23. Harald Sørensen: Ret og Pligt i Spørgsmålet Sydslesvig. Toftlund 1945.
24. Poul Meyer: Aktuel Vejledning i det sydslesvigske Spørgsmaal. København 1945, s. 22-23.
25. Else Rybner: Ved De Besked om Sydslesvig? 1946, s. 7-8.
26. Hermann Hunger: Sydslesvig 1945. Toftlund 1945 (upagineret).
27. Adler Lund: Slesvig – det omstridte Land. Toftlund 1945 (upagineret).
28. O.M. Olesen: Sydslesvig i Dag og i Morgen. København 1946, s. 14.
29. Hermann Hunger: Paa Vej mod Nord. Toftlund 1946, s. 9.
30. Claus Eskildsen: Skal Grænsen flyttes? Tønder 1945, s. 28.
31. Else Rybner: Er Sydslesvig dansk eller tysk? Toftlund 1946 (upagineret).
32. Vilhelm la Cour: Et dansk Fredsmaal, s. 26.
33. Se f.eks. O.M. Olesen: Sydslesvig i dag og i morgen, s. 21.
34. Claus Eskildsen: Skal Grænsen flyttes? Tønder 1945, s. 25.

35. Se i øvrigt Martin Klatt: Flygtningene og Sydslesvigs danske bevægelse 1945-1955. Flensborg 2001, s. 51-76.
36. Erik Haunstrup Clemmensen: Slesvig Frit. København 1945 (upagineret).
37. Else Rybner: Er Sydslesvig dansk eller tysk? Toftlund 1946 (upagineret).
38. Tage Mortensen. Flygtningene i Sydslesvig. København 1946, s. 12.
39. Else Rybner: Ved De Besked om Sydslesvig, s. 21.
40. Tage Mortensen: Flygtningene i Sydslesvig, 11.
41. Se f.eks. Martin Klatt: Nazistinvasjon i det danske mindretal efter 1945? I: Lars N. Henningsen: Grænselandshistorie gennem 40 år. Flensborg 2003, s. 153.
42. O.M. Olesen: Hvad sker der i Sydslesvig, s. 79.
43. Sydslesvig frit. To taler holdt i København af Johannes Brøndsted og Lis Jacobsen. København 1947, s. 4.
44. Tage Mortensen: Flygtningene i Sydslesvig, s. 10.
45. O.M. Olesen: Sydslesvig i dag og i morgen, s. 22.
46. Poul Nørgaard: Imødegaaelse af forskellige Paastande vedr. Sydslesvig, s. 4.
47. Lis Jacobsen: Danmarks Risiko i det sydslesviske Spørgsmål. København 1947, s. 22-23.
48. Se f.eks. Else Rybner: Er Sydslesvig dansk eller tysk?
49. Claus Eskildsen: Sydslesvig og det preussiske. Sorø 1946 (upagineret).
50. Claus Eskildsen: Skal Grænsen flyttes? s. 6.
51. Claus Eskildsen: Sydslesvig og det preussiske (upagineret).
52. Bjørn Svensson: Sydslesvig – ja eller nej? København 1948, s. 9.
53. K.A. Wieth-Knudsen: Sydslesvig – nu eller aldrig, s. 9-10.
54. Haunstrup Clemmensen: Slesvig frit! (upagineret).
55. O.M. Olesen. Sydslesvig i dag og i morgen, s. 34.
56. Harald Høgsbro 1945, s. 21.
57. Claus Eskildsen: Oplysning om Sydslesvig. Slesvig-Ligaen 1947, s. 16.